

Borissza Eszter¹

Oroszország és háborúinak kutatása – akadémiai számvetés a bizonytalanság idején²

Recenzió Yuliia Kurnyshova és Andrey Makarychev *Studying Russia and Its Wars* című kötetéről

Bevezetés

A tárgyalt tanulmánykötet szerkesztői közül az első, Yuliia Kurnyshova a helsinki Aleksanteri Institute és a Tartui Egyetem kutatója. Kutatási területe az orosz–ukrán háború politikai és biztonságpolitikai vonatkozásai, munkája fókuszra az ágencia, biztonság-diskurzus és biztonságelmélet. A második szerkesztő, Andrey Makarychev pedig a Tartui Egyetem Regionális Politikatudomány tanszékének oktatója, szakterülete a biopolitika, nemzetközi kapcsolatok és az orosz–ukrán háború vizuális elemzése.

A kötetben az ő munkájuk mellett olyan kutatók írásai szerepelnek, akik aktívan foglalkoznak a 2022-ben kezdődött orosz–ukrán háborúval, annak kapcsán a nemzetközi Russian Studies szakterületen bekövetkező percepcionális és perspektivikus jelenségekkel és változásokkal. A kötet ígérete a nemzetközi Russian Studies tudományos repertoárjának áttekintése, értékelése és újrakeretezése. A jelen politikai átrendeződés tükrében kifejezetten aktuális és fontos megvizsgálni azt a módot, ahogy a tudományos diskurzus Oroszországot megközelíti, ez indokolta a tanulmánykötet kiadását. Andrey Makarychev³ a kötet kezdő fejezetében adja meg a munka relevanciáját. Az orosz katonai intervenciónak és az aztán bekövetkező külpolitikai stratégiai átrendeződésnek olyan hosszú távú hatásai lehetnek az Oroszországgal kapcsolatos tudományos diskurzusra, mint az 1986-os eseményeknek vagy a hidegháború végének az európai tudományos közegre. A 2022-ben induló folyamatok olyan változásokat idéztek elő, amelyek lehetetlenné teszik azt, hogy Oroszországról úgy beszéljen a tudomány, ami a korábbi nemzetközi és belpolitikai állapotban még hűen jellemezte a térséget, legalábbis nem tette szükségessé a korábbi paradigma, perspektívák és általános narratív sémák reflektív újratárgyalását.

A kötet tizenkét tanulmányon keresztül járja körbe az Oroszországgal foglalkozó tudományos diskurzus legaktuálisabb kérdéseit. A szerzők írásai dinamikus és sokoldalú metaperspektívát mutatnak be a tudományos Oroszország-diskurzusról. Analitikus

¹ Borissza Eszter az ELTE doktori hallgatója.

² Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey szerk. (2025): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill.

³ Makarychev, Andrey (2025): *Studying Russia's Wars. An Analytical Introduction*. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 1–9.

perspektíva, amely belülről vizsgálja, lebontja és dilemmák elé állítja a 2022, Ukrajna teljes körű megszállása előtti Oroszországgal kapcsolatos tudományos diskurzust. A kötet két dedikált céllal rendelkezik: feltárni azt a mentális térképet, amely a Kremlben a háborút kezdeményezőket irányítja, és újragondolni a mára elavult megközelítéseket, hogy jobban megértsük a térséget. A könyv újfajta nézőpont előtt nyit diszkusszív teret. Lehetőséget kíván biztosítani a tudományos közösség tagjainak olyanfajta diskurzusban elmélyülni, amely nem annak tárgyát, hanem magát a diskurzust tematizálja, kritizálja, rámutat a változás szükségességére és kijelöli a lehetséges irányokat.

Változó paradigma – megkérdőjelezett konvenciók

A könyv fejezeteit három fő témakör szerint lehet lebontani. Az első négy fejezeten átível a bevezetésben bemutatott tudományos perspektíva – a nemzetközi Oroszország-diskurzust eddig keretező domináns konvenciók kihívás elé állítása. Andrey Makarychev⁴ szerint a 2022-es orosz katonai intervenció Ukrajna területén alapjaiban változtatta meg a nemzetközi biztonság hidegháború utáni rendjének központi elemeit és az orosz külpolitikai viszonyulást. A korábbi paradigmatis nézőpont szerint Oroszországot axiomatikusan értelmezik a *wider Europe*, a „szélesebb Európa” részeként, kulturális, történelmi és jelenkori fogyasztási sémákra hivatkozva Moszkva és Szentpétervár urbánus közegében. Korábban sem volt ez a fundamentális kiindulópont problémamentes, mivel egy keretben kezelte a posztszovjet országok politikai és gazdasági átmenetének leírásával az orosz helyzetet. Ezzel szemben válik szükségessé néhány lépésből újratárgyalni az Oroszországgal kapcsolatos eddig megdöntetlen előfeltételezéseket. A térségről létező nyugati narratíva normatívvá vált, az institutionális konvergencia és integrálhatóság kérdése már nem magától értetődő.

Oroszország ellenállása a demokratizmussal és liberalizmussal szemben sokkal radikálisabb, mint azt a legtöbb akadémikus feltételezte – ez már látható volt, jóval a háború kitörése előtt is. A háború által indikált tudományos vitákban megjelent egyfajta új ciklusa a régi realizmus-liberalizmus vitának, ami kifejezetten káros redukciója a térségről folytatható diskurzusnak. A konfliktus mentén szemantikailag is megjelenik a polarizáltság („Putyin háborúja” vagy „Oroszország háborúja”; a rezsim „dezintegrációja” vagy „konsolidációja”), ami nem csupán akadémiai szemantika kérdése.

A háború kihívás elé állította számos diszciplína szakembereit, különösen a politikaelmélet különböző területein. Sok elméletet érint a túláltalánosítás, ami abszolutizálja a központi argumentumait, mint például a liberalizmus „a történelem vége” paradigmatis perspektívájával, csakúgy, mint a modernitáselmélet erős hangsúlya az interdependencián. Ez egybecseng a liberális *inklúzió* eszmével és a hittel, hogy az autokratikus rezsimek képesek a liberális demokráciába történő transzformációra. Andrey Makarychev ezt a hitet, az Oroszország-diskurzusra jellemző általánosításokat és normatív diskurzív elemeket bontja le a kötet közreműködőinek írásain keresztül.

⁴ Makarychev 2025.

A könyvben szereplő tanulmányok egy része vállaltan dekonstruktivista (bár semmi-képpen nem posztmodern), kiindulópontjuk bizonyos toposz vagy mítosz vagy éppen konvenció lebontása és irányok kijelölése a rekonstrukció felé. A kötet első tanulmánya is ezek közé tartozik, Oroszország mitologizált nagyhatalmi igényeinek lebontásával kezd. Ivan Gomza⁵ fő következtetése, hogy azok a kísérletek, amelyek Oroszország nemzetközi státuszának katonai eszközökkel történő megerősítésére irányulnak, csak az orosz erőforrásokat gyengítve korlátozzák ezt az ambíciót. Ezzel szemben Dinissa Duvanova⁶ kritizálja azokat a nyugati normatív narratívákat, amelyek a putyini rezsim gyors összeomlását vetítették előre, alábecsülve az állam növekvő kapacitását és institutionális hatékonyságát a rezsim gazdasági céljainak elérésében, az „erős gyenge állam” paradoxonára építve. Emellett felhívja a figyelmet arra, hogy az orosz autoriter rezsim rezilienciája nem valós társadalmi támogatással magyarázható. A két tanulmányt egymás mellé állítva fő következtetésük, hogy az orosz politikai rendszer kész elérni Putyin céljait, ezzel egy időben nem ér el jelentős, valódi társadalmi támogatottságot. A következő tanulmány kinyitja az első kettő perspektíváját. Vladimir Gel'man⁷ belső perspektívából szemléli a 2022 utáni orosz akadémiai diskurzust. A háborúra külső sokként való tekintés olyan normatív fókuszot eredményezett, ahol a normatív, elítélő stílus a Kreml felé akadémiai univerzálévá vált. Kiemeli, hogy egy ilyen erős általános perspektíva nem helyettesíthet univerzális kutatói agendát, és javasolja a normativizmus helyett pozitivistá szemszögből megközelíteni és leírni a háborút, a Kreml politikai és gazdasági működését. Visszatérő elem a könyvben, ami röviden Gel'mannál is megjelenik, az orosz egyediség narratíva kritikája. Bár Makarychev bevezető fejezetével egyetértve nem gondolja applikálhatónak az általánosan használt nyugati elméleti repertoárt, meggyőződése, hogy ahelyett, hogy „egyediségében” vizsgáljuk azt, ami sokkal inkább konvencionálisan unikális, mint valóban, szükséges egy szélesebb elméleti és összehasonlító történeti keretrendszer ahhoz, hogy a 2022 utáni Oroszországot vizsgáljuk.

Az Oroszország-diskurzus megkérdőjelezett narratív sémái, mítoszok és toposzok

A kötet második fele azokat a generálékát tematizálja és kritizálja, amelyek hosszan uralták az Oroszország-diskurzust (az akadémiai szférában is). Yuliia Kurnyshova⁸ a civilizációs diskurzus perspektívájából tematizálja a konfliktust, azzal kapcsolatban Oroszország

⁵ Gomza, Ivan (2025): New Approaches to Study Russia's Foreign Policy. Role of the Great Power Ideology and Nested Asymmetric Relations. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 10–44.

⁶ Kurnyshova, Yuliia – Duvanova, Dinissa – Makarychev, Andrey (2025): A Strong Weak State, or the Central Paradox of Russian State-Building. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 45–65.

⁷ Gel'man, Vladimir (2025): Against the Grain. Research on Russian Domestic Politics after February 2022. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 66–84.

⁸ Kurnyshova, Yuliia (2025): Narratives on Civilization and Barbarity During the War in Ukraine. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 109–129.

(ön)izolációját és Ukrajna integrációját a nyugat felől. A klasszikus barbárság–civilizáció dichotómián keresztül járja körbe, hogy mélyebb belátást nyerjünk a konfliktus politikai rétegeibe. A tanulmányban lebontja a korábbi meghatározó nézőpontot, amelyben a keretet az identitás fogalmán keresztül alkalmazzák, ehelyett a kizárás és inklúzió által definiált gyakorlatok felől közelíti meg a kérdést. Módszertani szempontból a kategóriák episztemológiai és ontológiai szétválasztását veszi alapul kritikailag lebontva ezzel a Kreml civilizációs stratégiai narratíváját. Alfejezetekben tematizálja az exklúzió korábbi konceptualizációs lehetőségeit, elhelyezi Oroszországot a civilizáció–barbárság tengely mentén, tematizálja Ukrajna civilizációs útját és meghatározza a diskurzust érintő nyugati dilemmákat. Kurnyshova a civilizációt és a barbárságot mint diskurzív gyakorlatokat helyezi egymás mellé. Megállapítja, hogy ezek a diskurzusok egyaránt hoznak létre inkluzív (Ukrajna és a nyugat) és kizáró (Oroszország és a nyugat) döntéseket. Oroszország narratívát átforgatja saját nyugati liberalizmushoz tartozásának kudarcát a belső civilizációs egyediségének narratívájává. A jelenlegi európai vezetők inherensen értékekhez kapcsolják a civilizációs diskurzust – olyan értékekhez, mint modernizáció, megfontoltság, dialógus és a konfliktusok legális mechanizmusokkal való kezelése. Ennek kapcsán teszi fel a kérdést a szerző: valóban beszélhetünk-e az Oroszországot és Európát elválasztó határokról úgy, mint két – egymásnak ellentmondó – civilizáció demarkációs vonaláról? A két fő modell – a civilizációs dialógus és a barbárság kizárása a nemzetközi politikából – olyan élesen versengenek egymással, amit nem láthattunk a második világháború óta.

Aliaksei Kazharski⁹ az Oroszország-diskurzusra jellemző általánosító egyediség mítosszal foglalkozik. Írásában a komparatív perspektíva lehetőségét és szükségességét helyezi fókuszba azzal az izolált pozícióval szemben, ahogyan a nemzetközi Russian Studies Oroszországot hagyományosan megközelíti. Írásában három miszkoncepciót emel ki, amivel az orosz politikai magatartást jellemzik, amelyeket részben a kötet más szerzői is kritizálnak, amennyiben a félreinterpretáció normalizál bizonyos sémákat. Ezek közül elsőként tematizálja a nemzetközi kapcsolatok strukturális realizmus pozícióját, ami legalább 2014 óta meghatározó a diskurzusból, a konstruktivisták tradíciójával szemben. Ebből az erősen kritizált nézőpontból Oroszország védelemracionális stratégikus aktor, amely „megvédi magát” a NATO-expanziótól. A nézőpont ezzel figyelmen kívül hagy számos faktort, mint a rezsim típusa, ideológia és identitás. Ez a narratíva az Oroszország-közi EU-államok represszív mechanizmusai számára is ideológiai komponenssé tud válni.

A liberális interdependencia – kölcsönös függőség – modellje a hidegháború végével vált különösen népszerűvé. A miszkoncepció igazolásként szolgál Oroszország gazdasági integrálására azzal a téves jövőképpel, hogy a gazdasági függőség során történő fokozatos szocializáció képes Oroszország posztsovjét átmenetét a megfelelő irányba mozdítani, nem számolva a rezsim antidemokratikus és nemzetközi viszonyaiban agresszív jellegével. A harmadik és legfontosabb miszkoncepció Oroszország „egyediség mítosza”, a „nem

⁹ Kazharski, Aliaksei (2025): Towards Decentering Comparisons: Overcoming the Uniqueness Myth in Russian Studies. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 130–150.

európai” vagy „eurázsiai” karakter, ami önidentifikációban és külső identifikációban egyaránt megjelenik és a nemzetközi kapcsolatok szociális konstruktivista irányzatából ered. Kazharski tanulmányában hangsúlyosan tárgyalja ennek a mítosznak az eredetét és karakterét, erősen kritizálja, majd a 2022-es háborút keretbe foglalva hasonlítja össze a kelet-európai térség katonai konfliktusaival, hogy lebontsa a korábbi sémákat, egyben konceptualizálja a komparatív vizsgálat lehetőségeit.

Metadiskurzus és tudományos dilemmák – Oroszország, tudásteremtés, szociológia

A könyv utolsó fejezetei az Oroszországgal foglalkozó tudományos irodalom és szféra változásait tematizálják a 2022-es orosz katonai intervenció óta. Miklóssy Katalin¹⁰ a finn, magyar és lengyel eset komparatív elemzésével ad képet arról, hogy az európai akadémiai szférát milyen módon befolyásolja a 2014-ig visszavezetett ukrán–orosz konfliktus. A tanulmányban bemutatott országokra jellemző a relatív geográfiai közelség a konfliktus szereplőihöz, ugyanakkor alapvetően különböző kapcsolatban állnak velük. Miklóssy országonként bontja le a helyi akadémiai szféra institutionális hátterét, ezzel bemutatva, hogy milyen mértékben befolyásolja az állam és az ország konfliktussal szemben elfoglalt pozíciója, milyen mértékben és milyen módon határozza meg azt, ahogy a helyi tudományos közösség keretezi a térség politika folyamatait. Kiemelten releváns a tematizáció, hogyha számításba vesszük azt az Európa-szintű polarizációt, amely eltérő mértékben vezet a helyi tudományos szféra politizálódásához. Miklóssy konklúziója, hogy ezekben az esetekben – különböző okok miatt, nagymértékben különböző intézményes háttérrel és különböző mértékű állami befolyás alatt – egyaránt olyan közeg alakult ki, ahol egy fekete-fehér akadémiai közeg egyoldalú tudást hoz létre. Ez a normatív perspektíva gyakran megjelenik konfliktusok idején, amikor általános egyfajta egzisztenciális bizonytalanság, ugyanakkor ez a normativitás gyakrabban jellemzi olyan autoriter rezsimek tudományos diskurzusát, ahol a központi hatalom határozza meg az alapvető értékeket a társadalom és a tudományos intézmények számára.

A nagy léptékű háború Ukrajnában erőteljes reflexív hatás minden tudományos közösség számára, amely a posztszovjet államokkal foglalkozik. Françoise Daucé¹¹ tanulmányában a szociológiát és annak pragmatikus irányzatát vizsgálja a háború nemzetközi tudományos keretezésének kontextusában, megvizsgálva a pragmatikus szociológia elmozdulásait történeti kontextusban. Sorra veszi azokat a kihívásokat, amelyek elé a történeti kontextus, a politikai és társadalmi viszonyok és jelenségek állították a pragmatikus szociológiát a Szovjetunió szétesésétől a jelenkori konfliktusig, ezzel mély elméletitörténeti

¹⁰ Miklóssy, Katalin (2025): Knowledge Production in Crisis. Constraints on Academic Freedom in Finland, Hungary, and Poland. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 151–171.

¹¹ Daucé, Françoise (2025): Sociology Facing Wartime Russia. A Pragmatic Gaze on a Scientific Dilemma. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 172–190.

hátteret biztosítva, majd kinyitja a diskurzív teret a kritikai szemléletnek és az új perspektíváknak, beemelve a helyzet megélésének tapasztalata és annak tudományos keretezése között húzódó vonalat.

Ivan U. Kłyszcz¹² tanulmánya hasonlóan a tudományos mezőt tematizálja. Írásában végigvezeti azokat a faktorokat, amelyek meghatározzák, hogy az international relations (a politikatudomány azon tudományos aldiszciplínája, amely a nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozik) területén milyen módon keretezik a konfliktust, milyen változásokat idézett elő alapvető megközelítéseikben. Kiindulópontja megegyezik a kötetben szereplő több tanulmányéval, miszerint a tudományterület korábbi alapvető feltételezéseire építve a háború kitörése olyan fordulat, amit nehéz a korábbi konvenciókból kiindulva magyarázni, ezért előidézte a szükségességét azok újragondolásának. Végigvezet a nemzetközi kapcsolatok tudományág karakterisztikáján, az orosz nemzetközi kapcsolatokon és az oroszországi nemzetközi kapcsolatok aldiszciplínán 2016-tól kezdődően, majd tematizálja annak jelenlegi ellentmondásait és limitációit. Françoise Daucé tanulmányához hasonlóan mély történeti és kontextuális elemzés, amely előtérbe helyezi a pluralizmus igényét, emellett tematizálja a nemzetközi kapcsolatok jelenlegi fő tárgyának, az Ukrajnával folytatott konfliktus kezelésének a szükségességét.

Összegzés

Az ismertetőben tárgyalt kötet új perspektívát nyit az Oroszországgal foglalkozó nemzetközi tudományos szféra számára. Több nézőpontból, komplexen vizsgálja az Ukrajna területén folyó háború hatásait arra, ahogyan Oroszországról tudományos igényességgel beszélni lehet. Bár a kötetben számos tanulmány tematizálja a teljes körű megszállást mint a reflexióra és kritikai nézőpontra való igény gyújtópontját, valójában sokkal régebbi igényt fogalmaznak meg. A konfliktus nyomán létrejövő nemzetközi narratív változások ezt most egyértelművé és kiemelten szükségessé tették.

Az írások vállaltan kifejezik a tudományos közeg kollektív felelősségvállalását, és kinyitják a teret a perspektívának, amely szerint jelentős hatása van annak, ahogy a szakértői diskurzus keretezi Oroszországot. A nézőpontbeli és módszertani sokféleség, a multidimenzionális kiindulópont és a tudományos ágencia kiemelkedő fontosságú és értékű művé teszi a tárgyalt tanulmánykötetet. Az írások dedikált célja, hogy reflexióra és egy mélyebb, belső kritikai pozícióra sarkallja a nemzetközi Russian Studiest. Ez a fajta reflexív és önkritikus hang a későbbi tanulmányok, írások és diskurzusok realizálásának nyomán fog aktuálissá válni, a tematizáció maga viszont alapjában véve kiemelten fontos a jelenlegi nemzetközi viszonyok között.

¹² Kłyszcz, Ivan U. (2025): The Limits of “Russian IR”. Challenges for a Particularistic International Relations Field. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill.

Felhasznált irodalom

- Daucé, Françoise (2025): Sociology Facing Wartime Russia. A Pragmatic Gaze on a Scientific Dilemma. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 172–190. Online: https://doi.org/10.1163/9789004747364_010
- Gel'man, Vladimir (2025): Against the Grain. Research on Russian Domestic Politics after February 2022. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 66–84. Online: https://doi.org/10.1163/9789004747364_005
- Gozma, Ivan (2025): New Approaches to Study Russia's Foreign Policy. Role of the Great Power Ideology and Nested Asymmetric Relations. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 10–44. Online: https://doi.org/10.1163/9789004747364_003
- Kazharski, Aliaksei (2025): Towards Decentering Comparisons: Overcoming the Uniqueness Myth in Russian Studies. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 130–150. Online: https://doi.org/10.1163/9789004747364_008
- Klysycz, Ivan U. (2025): The Limits of "Russian IR". Challenges for a Particularistic International Relations Field. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 218–237. Online: https://doi.org/10.1163/9789004747364_012
- Kurnyshova, Yuliia (2025): Narratives on Civilization and Barbarity During the War in Ukraine. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 109–129. Online: https://doi.org/10.1163/9789004747364_007
- Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey szerk. (2025): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill. Online: <https://doi.org/10.1163/9789004747364>
- Kurnyshova, Yuliia – Duvanova, Dinissa – Makarychev, Andrey (2025): A Strong Weak State, or the Central Paradox of Russian State-Building. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 45–65. Online: https://doi.org/10.1163/9789004747364_004
- Makarychev, Andrey (2025): Studying Russia's Wars. An Analytical Introduction. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 1–9. Online: https://doi.org/10.1163/9789004747364_002
- Miklóssy, Katalin (2025): Knowledge Production in Crisis. Constraints on Academic Freedom in Finland, Hungary, and Poland. In Kurnyshova, Yuliia – Makarychev, Andrey (szerk.): *Studying Russia and Its Wars: Academic Stocktaking in Times of Insecurity*. Brill, 151–171. Online: https://doi.org/10.1163/9789004747364_009